

Sovjets utrikespolitikk

Man bør inte hysa några illusioner om att den sovjetryska samexistenspolitiken innebär en principiellt ny politik. Någon ideologisk samexistens har det aldrig varit fråga om från Moskvas sida. Och ännu femtio år efter revolutionen har inte Sovjetunionen nått en sådan mognad och stabilitet, att man kan räkna med en utrikespolitik, som enbart utgår från rationella överväganden. Detta är några av de slutsatser, som i denna analys av den sovjetryska utrikespolitiken dras av Oslotidningen Morgenbladets utrikesredaktör, Frank Bjerkholt.

Et hovedspørsmål i vårt forhold til den kommunistiske verden er arten av disse lands utenrikspolitikk, særlig da den sovjetiske. Dreier det seg fortrinnsvis om fremme av mer ordinære stormaktsinteresser, eller er det ideologiske motiver ut fra tanken om at hele verden skal bli rød, som ligger bak?

Spørsmålet har aktualisert seg etter den sentrifugale rystelse som den kommunistiske verden har vært utsatt for etter Stalin. Det har etablert seg minst to ideologiske sentra, og man kan merke nye, nasjonalistiske trekk i omtrent alle kommunistlands politikk. Det finnes ikke lenger en verdenskommunisme i den forstand som man kunne tale om under Stalin. Betyr dette at de kommunistiske lands utenrikspolitikk etter dette i all hovedsak ledes ut fra nasjonalistiske motiver, eventuelt stormaktsinteresser? Er med andre ord faren for den frie verden blitt mindre?

Mange er tilbøyelig til å svare et temmelig forenklet ja på disse spørsmål. Men det er grunn til å se noe nærmere på saken.

At kommunismen ikke har klart å opprettholde en militant enhet innebærer naturligvis en svekkelse av dens slagkraft. Moskva og Peking har ikke bare divergerende ideologiske meninger, men en fundamental nasjonal motsetning i interesser karakteriserer forholdet. Begge er faktisk livende redde for at den annen skal skaffe seg en allianse med USA. Moskva er opptatt av å holde konfron-

tasjonen mellom Peking og Washington vedlike — det svekker bl.a. sovjetrussernes interesse av å avvikle Vietnamkonflikten — og på den annen side raser Peking over den modus vivendi som er etablert mellom USA og Sovjet.

Dette tre-kant-oppgjør er basert på stormaktsinteresser. Det gjør imidlertid ikke konflikten mindre farlig. Som stormakt tar Sovjetunionen sikte på å gjøre USA rangen stridig som dominerende verdensmakt. Dette er et trekk som er blitt stadig tydeligere etter Krustsjov. Dagens sovjetledere setter seg stadig mer pretensiose mål. Å fordri amerikansk innflytelse og tilstedeværelse i Europa er bare et moment, riktignok dominerende. Utover det søker Moskva å ekspandere sin tilstedeværelse verden over, det være i Sydøst-Asia, i Midt-Østen eller i Syd-Amerika. Og overalt er målet å erstatte vestmaktene som dominerende stormakt.

Det er på denne bakgrunn av mindre interesse å diskutere hvorvidt det er nasjonale eller ideologiske motiver som ligger bak utenrikspolitikken. Selve den pretensiose, globale målsetning som den sovjetiske ledelse setter seg, har et ideologisk preg. Ut fra rent nasjonale beveggrunner kunne neppe Moskva se seg råd til å underholde Castro. Men det misjonerende moment gir utslaget. Det skjer bl.a også fordi det ennå åpenbart er makt-påliggende for Moskva å angi tonen for kommunistpartiene i verden. Å trekke seg tilbake til en rent nasjonalistisk tankegang ville straks skape avstand og konflikt mellom Moskva og kommu-

nistpartiene rundt om, som da lettere vil le utsettes for "ledelse" fra maoistene.

Kommunistgemenskapen

Endelig skal nevnes det moment av fellesskap som næres av alle kommunistland, uansett nasjonale divergenser. Det er som i kristenheten. Selv om katolikker og protestanter konkurrerer på misjonsmarken, propaganderer de for det samme livssyn. Selv om Peking og Moskva holder på hvert sitt sekteriske program, er det notorisk en avstand mellom den kommunistiske og den ikke-kommunistiske verden. Det finnes ennå intet kommunistland som er blitt virkelig nøytralt. Ethvert kommunistland står f.eks. på Hanois side i Vietnam-konflikten.

Moskva forsøker å få istand en verdenskonferanse av kommunistpartiene i Budapest. Den ideologiske kontroll over partiene i andre land har helt siden Lenin vært et middel i den sovjetiske stormaktspolitikk. Men selv om det dreier seg om et middel og ikke et overnasjonalt mål, er den ideologiske vev rundt den sovjetiske utenrikspolitik en viktig og ofte sentrol bestanddel av den — fremdeles.

Hva så med den sameksistens som Moskva har innledet? Er ikke den et tegn på at vi er trådt inn i en ny, avideologisert periode? Forholdet er neppe så enkelt.

Bakgrunnen er den krise som kommunismen som stats- og samfunnsprinsipp er havnet i. Vi har fått demonstrert hvor

lite kongruent den marxistiske ideologi er med de naturgivne betingelser for den menneskelige eksistens. Kommunismen har ikke kunnet omdanne den menneskelige natur etter sitt bilde. Den har heller ikke kunnet beseire geografien. Så har man måttet søke å lempe makten og kontrollen etter naturens krav, det være seg i form av betingelser for produksjon og økonomisk vekst eller enhver stats nasjonale aspirasjoner.

Innenfor hvert kommunistland er derfor partiets maktutfoldelse blitt modifisert i forhold til samfundsgroperingene og næringsinteressene. I forholdet mellom kommuniststatene har samarbeidet mer måttet preges av kompromiss og overtalelse enn av diktat.

Men hverken diktaturet som prinsipp eller tesen om en global, misjonerende oppgave er oppgitt. Mens utbredelse av teori og makt ved voldsanvendelse viste seg utover i 50-årene ikke lenger å føre frem, fikk vi isteden den fredelige sameksistens. Den gir kommuniststatene nye muligheter, men utsetter dem også for farer for påvirkning utenfra. Den mindre militante holding fra Sovjetunionens side overfor omverdenen skyldes også de fryktelige kjernefysiske våpen som gjør at man må være forsiktig med å presse sine interesser i ekspansiv retning for langt.

Moskva må videre tenke på budsjettet. Derfor tar man heller sikte på å vinne innpass i de syd-amerikanske land ved handel og parlamentarisme enn å sette igang kostbare og usikre geriljaforeta-

gender — til Castros umåtelige forargelse.

Nu fører jo også USA en global politikk. Hva er da egentlig forskjellen på sovjetisk og amerikansk utenrikspolitikk? Begge har en kjerne av rene stormaktsinteresser. Men de ideologiske midler og formål er vesensforskjellige. USA kan ikke i noe land være tilstede over noe lengre tidsrum mot vedkommende folks vilje. For Sovjetunionen gjelder ikke en tilsvarende begrensning.

Det er også en annen forskjell. Mens det demokratiske USA alltid gir plass for en opposisjon som kritiserer regjeringens politikk, og ved valg gir anledning til å skifte kurs, har ikke diktaturet en tilsvarende indre sikkerhetsmekanisme. Den sovjetiske utenrikspolitikk kan derfor lettere blir mer hensynsløs og chancebetonet enn den amerikanske.

Nationalism och ideologisk expansion

Helt siden den øyeblikkelige eksport av revolusjoner måtte oppgis like etter oktoberrevolusjonen, har Sovjetunionens utenrikspolitikk vært bestemt av en blanding av to hensyn, nemlig de nasjonale interesser og forpliktelsen til ideologisk ekspansjon. Til tider har de to formål ledet til den samme politikk, til andre tider har de stått i konflikt — og da har de nasjonale interesser gått foran. Følgen kunne være at situasjonen ble kritisk for kommunistpartiene i andre land. Under Stalins lange herrevelde ble

det regel at et kommunistpartis første oppgave var å understøtte Sovjetunionens utenrikspolitiske interesser.

Det er da heller ingen motsetning, sett fra Moskva, mellom en ideologisk og en nasjonal politikk. Å samarbeide med Nasser, som på sin side forfølger kommunister, er i høy grad ideologisk. Poenget er jo å gjøre Egypt til en alliert, og da spiller det ingen rolle i først omgang at Nasser er antikommunist av livsanskuelse.

Sovjetunionen bygger på to historiske røtter — på tusen års tsarvelde og femti års kommunisme. Historien er avgjørende for et folks opptreden og holding. Intet da å undres over at de tusen års tsarvelde har skapt en russisk tankegang som femti års kommunisme ikke har kunnet omforme. Ikke minst blir et lands utenrikspolitikk bestemt av historien. Det "evige" Russlands interesser har manifestert seg som kjernen i den sovjetiske utenrikspolitikk.

Men kommunismen som ideologi har trukket disse interesser lenger enn man normalt kunne vente og har også gjort den politikk som ivaretar disse interesser, mer aggressiv, samtidig som man har skaffet seg ideologiske forbundsfeller i andre land som understøtter Moskvas politikk. Men selv uten disse ideologiske innslag ville omverdenen måtte ivareta sine egne interesser mot Sovjetruslands stormaktspress.

Til en begynnelse kunne den sovjetiske sameksistenspolitikk etter Stalin tolkes som et kommunistisk tilbakeskritt og en

resignasjon overfor troen på en global utbredelse av ideologien. Men den nye linje er snarere uttrykk for indre vanskeligheter i Sovjetunionen enn for en ny innstilling.

Mens man kan si om Stalin at han førte en nasjonalistisk utenrikspolitikk, begrenset til Sovjetunionens umiddelbare nærhet, og hensynsløst ofret "prinsipper" dersom de nasjonale hensyn tilsa det, eksempelvis gjennom pakten med Hitler, er det karakteristisk for dagens sovjetledere at de søker å etablere sin innflydelse i stadig fjernere strøk. Stalins utenrikspolitiske mål gikk igrunn ikke lenger enn å etablere et skjold av stater rundt Sovjetunionen, kontrollert fra Moskva, for å verne landet mot press vestfra og sydfra. Hans noe fjernere mål var å ramme vestmaktene ved å føre an i en "antiimperialistisk" politikk i Asia og Afrika. Som eksempel på denne pågående politikk står kupet i Tsjekkoslovakia.

Allerede Stalin viste før sin død tegn på at han søkte å iverksette en ny politikk, sameksistenslinjen, fordi den pågående "til randen av krig"-linje hadde kjørt seg fast, på grunn av den kompakte vestlige motstand som bygget seg opp og på grunn av den nye kjernefysiske risiko. Stalin erklærte i 1952 at sameksistens mellom kommunisme og kapitalisme var mulig, og at Sovjetunionen nu rolig kunne avvente det indre sammengrudd i den kapitalistiske verden. Stalin hadde forøvrig også tidligere ført en vellykket sameksistenspolitikk, gjennom folkefrontbevegelsen i 30-årene og gjennom

samarbeidet med amerikanerne ved avslutningen av verdenskrigen.

Ingen ideologisk samexistens

Man må imidlertid ikke nære illusjoner om at sameksistens betyr en prinsipiell ny politikk. Det er betegnende at Moskva aldri har villet sameksistere på det ideologiske område. Før det skjer måtte en reke lære å plystre, sa Krustsjov. Sameksistens gir også i høy grad Sovjetunionen anledning til å føre en dristigere utenrikspolitikk. Vi har nettopp sett det i Midt-Østen. Vi opplever også nu at sovjetrusserne tar sikte på en fleksibel militær tilstedeværelse rundt i verden, gjennom oppbygging av en hangarskipsflåte, helikopter-carriers, marine-infanteri og fallskjermjegere. Den omfattende militære hjelp til Nord-Vietnam er også tegn på en vidtgående politisk målsetning.

I øyeblikket er det tre hovedspørsmål som opptar sovjetisk utenrikspolitikk, nemlig China, Vest-Tyskland og USA. De to mest bekymringsfulle er China og Vest-Tyskland, mens USA er en faktor som søkes nøytralisert eller utnyttet for å komme ut av det med de to andre. Således søker Moskva både å frigjøre USA til handling i Asia ved en moderat politikk, eksempelvis gjennom avtaler om atomprøver og -spredning, samtidig som situasjonen søkes utnyttet ved å befeste den sovjetiske innflydelse i Europa.

I en periode omkring 1960 så det ut til at sovjetlederne tenkte å resignere i Europa for å kunne vie seg presset fra China. Krustsjov var eksponent for denne

linje. Han etablerte diplomatiske forbindelser med Bonn og snakket fortrolig om en Rapallo-pakten som et godt eksempel.

De som overtok etter Krustsjov har imidlertid gjenopplivet den hårde politikk overfor Bonn. "Den gule fare" er ikke lenger akutt. Moskva ser seg istand til å føre en pågående politikk på mange fronter. Man forfølger nu i Europa det mål å fordrive amerikanerne fra kontinentet og dominere det selv. En innsirkling og nøytralisering av Vest-Tyskland, sammen med en anerkjennelse av Øst-Tyskland, er sentrale ledd i denne politikk. Sammenfattende kan det sies at en viss skuffelse begynner å bre seg i vest over at sameksistenslinjen fra sovjetrussernes side ikke viser seg å være mer genuin og ærlig.

Men dermed er ikke det siste ord sagt. Sameksistenslinjen gir også de vestlige land muligheter og chanser til påvirkning, ikke minst ved å fremme denasjonale aspirasjoner i de enkelte kommunistland. Jo mer sovjetsamfunnet moderniseres og avanseres, jo mer vil dette sette grenser for utenrikspolitikken. Men det må konstateres at selv femti år etter revolusjonen er sovjet-samfunnet ikke nådd frem til den modenhet og stabilitet at man kan forholde seg til det på rasjontelt vis. Den grad av resignasjon som den sovjetiske utenrikspolitikk er kommet frem til, skyldes dessverre ikke en revisjon av de ideologiske grunnsetninger. Derfor varmer ikke sameksistens-klimaet. Men man kan i det minste håpe at det ikke skal fryse ytterligere på.